

Grunnloven i 1814:

Derfor møtte ingen nordlendinger

Ingen fra Nord-Norge møtte på Eidsvoll i 1814. Ingen fra Nordland ble heller valgt. Til tross for sommel med posten, greide en handlekraftig amtmann i Finnmark likevel å velge tre utsendinger – men for sent.

Kronikk Kåre Hansen, Sandnessjøen

Oppdatert: 22.apr. 2014 11:41

Når et samlet fagkorps er så enige om én konklusjon, bør det vekke interesse – ikke minst når det viser seg at svært få fra det samme fagkorpset selv har undersøkt saken nærmere. Historiske «sannheter» skapes alt for ofte ved å repetere andres påstander. Saken det her gjelder, er hvorfor ingen nordlendinger møtte på Eidsvoll vårdagene i 1814. Den vedtatte «sannheten», er i grunnen varianter av fotnoten som dukket opp i eidsvollsmannen Jacob Aalls erindringer fra 1859: «Fra Finnmarkens og Nordlands Amter mødte ingen Repræsentanter, da Tiden var for kort, til at Valg derfra kunde finde Sted».

I førsteutgaven fra 1844-1845, da Jacob Aall selv levde, fantes ingen slik konklusjon. I nyere tid er det påstått at årsaken også kunne forklares med lange avstander, sein postgang, uvær og at nordlendingene var på vinterfiske.

Men hva skjer hvis en utfordrer noen av disse til dels fastgrodde «sannhetene» med samtidige kilder?

Valgmenn

Innkallingen til Eidsvollsforsamlingen ble trykt som reskripter datert i Christiania den 19. februar 1814. Prinsregent Christian Frederik skisserte da valgprosedyrene. Utgangspunktet var at de fem biskopene i Norge skulle sette det hele i gang ved å innkalle til en ekstraordinær bededag i kirkene. Der skulle presteskapet både informere om saken og drive propaganda for Norges selvstendighet under Christian Frederiks ledelse. Alle frammøtte menighetsmedlemmer over 25 år skulle så avlegge ed. To valgmenn fra hver menighet skulle også velges. Amtmennene skulle deretter overta «stafettpinnen» og innkalle valgmennene til et sentralt sted i amtet der tre representanter skulle velges til å møte på Eidsvollsforsamlingen.

Reskriptene ankom Trondheim søndag den 27. februar – faktisk sammen med kunngjøringene som var datert Christiania den 24. februar, tre dager tidligere. Effekteringen av ordrene måtte skje raskt. Derfor sendte biskop Peder Olivarius Bugge i Trondheim Stift også saken videre til prestene i sitt bispedømme allerede *samme dag*. En effektiv biskop sørget da for et grunnlag som førte til at hans bispedømme var representert på Eidsvoll da grunnlovsforhandlingene startet den 10. april, 43 dager senere.

Vinterfiske

Alt tyder på at biskopen over Nordlandene (dvs. omtrent dagens Nordland og Troms) og Finnmarken, Mathias Bonsach Krogh, også befant seg i Trondheim den 27. februar. Han måtte dra i et svært nødvendig og privat ærende akkurat denne vinteren. Biskopen var innom

Brønnøysund den 14. februar på vei sørover og ankom Trondheim sannsynligvis få dager senere. Biskop Krogh oppholdt seg utenfor bispedømmet hele den avgjørende perioden, og var ikke tilbake på bispegården Belsvåg i Alstahaug før i månedsskiftet april/mai.

I motsetning til biskop Bugge, forhastet biskop Krogh seg ikke med å sende ordrene videre. Den 8. mars, altså 9 dager *etter* at prinsregentens reskripter kom til Trondheim, skrev han til Christian Frederik og «avblåste» all representasjon fra Nord-Norge. Han oppgav kun én årsak. Det var «at den høitidelige Edtagelse, samt Udvælgelsen av de til det allerunderdaningst befalede Møde i Eidsvoll bestemte Mænd ei nu kan skee i Nordlandene og Finmarken, da Indbyggerne ved Vinterfiskeriets Drift ere adspredde i forskjellige, for deres respektive Menigheder langt fraliggende Fiskerpladser, hvorfra de ei komme tilbage førend sidst i April».

Prinsregenten fikk svaret allerede den 14. mars, tok opplysningene til etterretning og besvarte det ikke. Han hadde likevel fått viktig informasjon fra Nord-Norge. I brevet forsikret Krogh nemlig at *alle* i Nord-Norge støttet Christian Frederik og selvstendighetstanken helt og fullt.

Krogh grunn gav avgjørelsen sin med at allmuen drev vinterfiske. Han visste likevel da at de fleste *ikke* kom seg på havet av mangel på mat og utrustning. Knappt 1/3 av fiskerne dro på Lofoten vinteren 1814. Mer enn 2/3 var hjemme eller i hjemlige fiskevær. Flesteparten kunne derfor ha møtt opp i kirkene på den ekstraordinære bededagen. De greide det i andre fiskeristrøk av landet!

«Snudde kappen etter været»

Med rundt 43 dager til rådighet, hadde biskop Krogh altså et særdeles godt utgangspunkt for å få valgmannsvalgene avviklet. Men han reiste ikke sporenstreks nordover for å få kringkastet ordren. Med Trondheim som utgangspunkt ville dette ha latt seg gjøre på en effektiv måte. Å leie privat skyss nordover, ville imidlertid medføre en del riksbankdaler i utgifter. Den ellers så handlekraftige biskopen hadde dessuten den egenskapen at han raskt «snudde kappen etter været».

Den 9. mars skrev han brev til prostene i bispedømmet og informerte om *hvorfor* ikke valgene kunne avholdes tids nok. Prostene skulle så viderefremme ordren til sogneprestene – altså mer tidsspill. Den *svært* viktige informasjonen, som forutsatte rask befordring, ble sendt med *ordinær* postgang. Biskopen gav heller ikke ordre til sine underordnede om *når* den ekstraordinære bededagen skulle avvikles.

Vi vet at det ble sendt post nordover, som var datert i Trondheim den 1. mars, altså to dager *etter* at innkallingsordren kom til byen. Med ordinær postgang var denne framme hos amtmann Christen Elster i Bodø den 10. mars, altså 9 dager senere. Det merkelige er, at de aller viktigste brevene, de som skulle informere amtmann Elster om innkallingen til Eidsvoll og den rollen han var utpekt til, *ikke* ble sendt med samme forsendelse. Derfor kom kunngjøringene fra prinsregenten ikke til amtmannen i Bodø før om kvelden den 20. mars, altså 10 dager senere enn de kunne.

Amtmann Elster sendte beskjeden videre til sorenskrivere og fogder dagen etter, men ventet i fem dager før han sendte et svar til Christian Frederik. Det var den 25. mars. Halvparten av dette brevet er rosende omtale av prinsregenten. Elster skrev også at sogneprestene i Nordland fortsatt ikke hadde fått beskjed om valgene som biskop Krogh skulle iverksette. Amtmannen visste at Krogh var i Trondheim og hvis reskriptet ankom hos Krogh på Belsvåg like sent som hos han, altså den 20. mars, *da* ville det ikke bli tid til å avholde valgene og rekke Eidsvollforhandlingene «formedelst det Locale», skrev han.

Høflighetsfraser og unnskyldninger

Men *vi* vet at biskop Krogh hadde dokumentene i hånden om lag tre uker tidligere.

I likhet med biskop, Krogh forhastet amtmann Elster seg heller ikke. Den 6. april, altså 12 dager senere, skrev han til prostene i Nordland for å få rede på valgmannsvalgene. Da hadde Elster faktisk ikke avgjort *hvor* og *når* valgmennene skulle møte – altså mer tidsspill. I svaret som prosten på Helgeland, sogneprest Peter Frederik Walseth i Brønnøy, daterte den 19. april, het det at han fremdeles satt og ventet på datoen fra biskop Krogh *for når* bededagen skulle avvikles.

I denne rekken av høflighetsfraser, ineffektivitet, unnskyldninger og unnvikenhet fra både Mathias Bonsach Krogh og Christen Elster, finnes det mange merkverdigheter. Én er at biskopen selvfølgelig kunne forflytte seg raskt, hvis han bare ville. Den 2. mai var han kommet hjem til Belsvåg, og signerte da et brev adressert til Christian Frederik. Dagen etter skrev Elster og Krogh et felles brev til den samme Christian Frederik. Brevet er datert «Nordlands Amt» den 3. mai. Å segle fra Belsvåg til Bodø på én dag, vitner både om vilje og rask befordring.

Den 24. mai skrev Krogh et nytt brev til Christian Frederik. På bakgrunn av det foregående, framstår brevet som det komplette eksempel på total underdanighet koblet med unnvikelse og bortforklaringer. Krogh ba da om tilgivelse for at *bededagen* fortsatt ikke var avholdt over alt i Nord-Norge. Sist i mai kunne han ikke bruke «vinterfiske-argumentet», men skyldte *da utelukkende* på geografiske forhold – som amtmannen også hadde gjort det. Det viktigste med brevet var likevel en bønn om at prinsen gav tillatelse til at lojalitetserklæringene («Adressene»), som prinsen hadde krevd, ikke kunne overleveres ham personlig av de eidsvollsmennene som ville bli valgt. Det ville bli «baade besværligt og bekosteligt», skrev han, og visste ikke da at det hele allerede var over.

Sommel med posten

Vi kjenner resultatet. Ingen fra Nord-Norge møtte på Eidsvoll. Ingen fra Nordland ble heller valgt. Til tross for sommel med posten, greide en handlekraftig amtmann i Finnmark likevel å velge tre utsendinger – men for sent.

Biskop Krogh hadde et utmerket utgangspunkt til å få avholdt valgene i Nordlandene og Finmarken, men prioriterte sin trondheimsreise, avblåste det hele og rotet det til helt fra starten av. Det fikk store følger for amtmann Elster, som skulle overta «stafettpinnen». Han fikk aldri noen valgmann. De valgmennene som etter hvert ble valgt i de forskjellige menighetene, fikk heller aldri beskjed om *når* og *hvor* i Nordland de skulle møte.

Kunne Krogh og Elster ha sendt de viktige reskriptene med ilpost hvis de ville?

Ja, selvsagt, for til samme tid ble det virkelig sendt skriv med ilpost. Den 2. april 1814 mottok Elster regning fra klokker Jensen som hadde tatt med seg «en Expresse med Breve» fra Bodø til postkontoret på Terråk i Bindal. Det kostet litt over 3 riksbankdaler 40 skilling.

Det finnes mange mulige forklaringer på hvorfor biskop Krogh var så rask til å avblåse det hele allerede i startfasen – disse lar vi imidlertid ligge her. Ingen ting tyder likevel på at han var svenskvennlig.

Ett av direktivene greide biskop Krogh imidlertid å oppfylle tids nok – det var å sørge for at så godt som alle på den ekstraordinære bededagen, avla ed til Christian Frederik, Norges selvstendighet og at de ville «vove Liv og Blod for det elskede Fædreland».

Kanskje var *det* viktigst av alt?